fıkıh meselelerini soru - cevap tarzında ele alan küçük bir risâledir. Taberânî'nin *el-Muᶜcemü'ṣ-ṣaġîr*'i ile birlikte basılmıştır (Beyrut 1403/1983; II, 153-176). Bunların dışında tamamlanmamış eserleri arasında *Teẕkiretü'n-nübelâˀ fî terâcimi'l-ᶜulemâˀ* adlı biyografi ile ilgili bir eseriyle *Tenḳīḥu'l-mesâˀil* adlı bir fetva kitabı da vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Azîmâbâdî, *ᶜAvnü'l-maᶜbûd* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Medine 1388-89/1968-69, nâşirin takdîmi, I, 7, 13, not 1, Ḫâtimetü'ṭ-ṭabᶜ, XIV, 220-231; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 592-594; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-ḫavâṭır*, VIII, 179-180, 408; Serkîs, *Muᶜcem*, II, 1344; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 267, 275, 948; Sezgin, *GAS*, I, 151; Kehhâle, *Muᶜcemü'l-müˀellifîn*, X, 72; Sehârenfûrî, *Beẕlü'l-mechûd*, I, 8; Muhammad Ishaq, *India's Contribution to the Study of Hadith Literature*, Dacca 1976, s. 185; İsmail L. Çakan, *Hadîs Edebiyâtı*, İstanbul 1985, s. 150-151; Nezîr Hüseyin, "Şemsü'l-Ḥaḳ Diyânüvî", *UDMİ*, XI, 779-781.

M. AKİF AYDIN

AZÎMET

(العزيمة)

İnsanların karşılaştığı güçlük ve zaruret hali gibi ârızî durumlara bağlı olmaksızın konmuş şer'î hükümler için kullanılan fıkıh terimi.

Azîmet, "ısrarla istemek, kastetmek, kesin karar vermek" mânalarına gelen **azm** kökünden türetilmiş bir isimdir. Hanefîler azm kökünü, ifade ettiği tekit ve kuvvetten dolayı yemin mânası taşıyan lafızlardan saymışlardır. Azîmetin karşıtı ruhsat*tır.

Şer'î hükümlere değişik yönlerden bakmaktan kaynaklanan önemsiz bazı farklılıklar bir yana, fıkıh usulü âlimleri genel olarak azîmeti "ârızî hallere bağlı olmaksızın başta konan aslî hükümlere verilen ad" şeklinde tarif ederler. Bu tarife göre azîmet farz, vâcip, haram, mekruh, sünnet, nâfile ve mubah gibi bütün teklifî hükümleri içine alır. Bu hükümler, kulların karşılaştığı sıkıntı ve zorluklar gibi ârızî hallere bağlı olmadan başlangıçta konmuş bulunan ve normal şartlarda herkesin uymakla mükellef tutulduğu aslî hükümlerdir. Buna karşılık, birtakım zaruret ve güçlükler sebebiyle, kullara azîmeti terketme imkânı veren ve yalnız söz konusu ârızî durumla sınırlı bulunan hafifletilmiş hükme de ruhsat denir. Meselâ Allah'a imanın farz oluşu bir azîmettir; fakat kalben inanması yani gerçek inancını değiştirmemesi şartıyla, ölüm tehdidi karşısında bulunan bir müslümana diliyle Allah'ı inkâr etme kolaylığının tanınmış olması bir ruhsattır. Bunun gibi oruç tutmak normal şartlarda bütün mükelleflere farz olan aslî bir hüküm olması bakımından bir azîmettir. Hasta ve yolculara, karşılaştıkları güçlük sebebiyle oruç tutmama kolaylığının tanınmış olması ise bir ruhsattır. Bu bakımdan azîmet ve ruhsat, teklifî hükümler çerçevesinde mütalaa edilmektedir. Ruhsat bulunan hususlarda insan azîmet veya ruhsata göre amel etmekte serbesttir. Fakat aslî hüküm olması bakımından kişinin azîmetle amel etmesi, meselâ Allah'ı inkâr etmeye zorlanan kimsenin buna direnerek neticede şehid olması veya yolcu ve hastaların güçlüklere rağmen oruç tutmaları daha faziletli bir iştir. Ancak bu son durumda yolcu veya hastanın hayatı tehlikeye girecekse ruhsatla amel etmesi vâcip, azîmetle amel etmesi ise haramdır. Açlıktan ölecek duruma gelen kimsenin domuz eti veya ölü hayvan eti yemesi de bunun gibidir. Bu durumda ruhsatın asıl hükmü olan muhayyerlik söz konusu değildir. Azîmeti terkederek ruhsatla amel etmek bir bakıma artık azîmet haline gelmiştir. Buna ruhsat denmesi de gerçek mânada olmayıp mecazîdir.

Bazı fıkıh âlimleri, normal şartların Allah tarafından aslî hükümlerin uygulanması için bir sebep olarak konulduğu noktasından hareketle azîmeti vaz'î hükümlere dahil ederler. Onlara göre ruhsat da Allah'ın bir hükmü hafifletmek için belli bir vasfı sebep olarak koymasından ibaret olup o da vaz'î bir hükümdür. Fıkıh âlimlerinden bir kısmının azîmet ve ruhsatı teklifî hükümlerden, diğerlerinin ise vaz'î hükümlerden saymaları esasla ilgili olmayıp tamamen şer'î hükümlere farklı yönlerden bakmalarından kaynaklanmaktadır. Nitekim bazı fıkıh âlimleri, karşılığında ruhsat bulunsun veya bulunmasın bütün aslî hükümlere azîmet derken diğer bir bölümü yalnız karşılığında ruhsat bulunan hükümlere bu adı vermektedirler.

BİBLİYOGRAFYA :

Serahsî, *el-Uṣûl*, I, 117; Fahreddin er-Râzî, *el-Maḥṣûl*, Riyad 1980, I, 154; Âmidî, *el-İḥkâm*, Kahire 1387/1968, I, 122; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, İstanbul 1308, II, 298; Sübkî, *Cemᶜu'l-cevâmiᶜ*, I, 123; Şâtıbî, *el-Muvâfaḳāt*, I, 300; Emîr Bâdişâh, *Teysîrü't-Taḥrîr*, Kahire 1350-51/1932, II, 228-229; Halim Sabit Şibay, "Azîmet", *İA*, II, 151.

MUSTAFA BAKTIR

AZÎMÎ

(العظيمى)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Azîmî et-Tenûhî (ö. 556/1160-61 [?])

Selçuklu tarihçisi.

483 (1090-91) yılında Halep'te doğdu. Araplar'ın Tenûh kabilesine mensuptur. Biyografi kitaplarında Azîmî'nin hayatı hakkında pek fazla bilgi yoktur. Babası Ebü'l-Hasan Ali'nin "reis" lakabını kullandığına bakılırsa, Suriye'nin herhangi bir şehrinde reislik yapmış olduğu düşünülebilir. Çağdaşı ve yakın arkadaşı İbn Asâkir'in (ö. 571/1176) kayıtlarına göre Azîmî, Dımaşk'ta İbn Asâkir'le birlikte Fakih Nasrullah'tan hadis okumuştur. Daha sonra devrin meşhur Şâfiî fakihi Abdülkerîm es-Sem'ânî (ö. 562/1166) ile de görüşüp tanışmıştır. İbn Asâkir'in Azîmî'den "muallim" olarak bahsetmesine bakılırsa onun bir medresede müderrislik yapmış olduğu söylenebilir. Halep tarihçisi İbnü'l-Adîm de meşhur bir âlim ve şair olduğu için ondan "üstat" diye söz etmektedir. Bütün aile fertleriyle birlikte genellikle Halep'te ikamet ettiği anlaşılan Azîmî, devrin ileri gelen ve bilhassa Haçlılar'a karşı başarılı mücadelelerde bulunan İlgazi, Aksungur el-Porsukî, Seyfeddin Savar gibi Selçuklu emîrleri için methiyeler kaleme almıştır.

Eserleri. 1. *Târîḫu'l-ᶜAẓîmî.* Bugün elde mevcut olan yegâne eseridir. Musul Atabegleri Hükümdarı İmâdüddin Zengî adına telif edilmiştir. Eserde Hz. Âdem'den başlanarak ele alınan konular hicretten itibaren kronolojik bir sıra içinde anlatılmaktadır. Azîmî tarihini kaynak olarak kullanan müelliflerin yaptığı nakil ve iktibaslardan, eserin Abbâsî Halifesi Muktefî-Liemrillâh devrinin sonuna (555/1160) kadar cereyan eden olayları ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. Ancak mevcut nüsha muhtasar olup 538 (1143-44) yılı olaylarıyla son bulmaktadır. Eserin geri kalan kısmı muhtemelen kaybolmuş veya müstensihin eline geçmemiştir. Müellif peygamberler tarihinden sonra Hz. Muhammed'in nesebi, hayatı, isim ve sıfatları, lakap ve künyeleri hakkında bilgi vermiş ve bunların ayrı ayrı listelerini kaydetmiştir. Ayrıca vahiy kâtipleri, amcaları, halaları, kızları ve zevcelerine dair bilgi vermiş, mûcizelerinden ve ahlâkından bahsetmiştir. Daha sonra Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler, Abbâsîler, Fâtımîler ve Büveyhîler'in tarihleriyle, İs-